

ՄԽԻԹԱՐ ՍԵՔԱՍՏԱՑԻ ԿՐԹԱՀԱՄԱԼԻՐ

ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԹԵՄԱ՝ «ԶՐԱՀԱՏԱՆԿԱՅԻՆ ԶՈՐԱՄԻԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐ»

ՍՈՎՈՐՈՂ՝ Միլենա Պողոսյան

ԴԱՍԱՐԱՆ՝ 11.2

ՂԵԿԱՎԱՐ՝ Վահե Խաչատրյան

Երևան 2024

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Տանկային գորքերը բանակի ճյուղն են և ցամաքային գորքերի հիմնական հարվածային ուժը: Դրանք հիմնականում օգտագործվում են մոտոհրաձգային գորքերի հետ համատեղ հիմնական ուղղություններով և կատարում են հետևյալ հիմնական խնդիրները.

- պաշտպանությունում՝ մոտոհրաձգային գորքերին անմիջականորեն աջակցելու համար՝ հակառակորդի հարձակումը հետ մղելիս և հակահարձակումներ ու հակահարվածներ սկսելիս,
- հարձակման ժամանակ՝ հզոր կտրող հարվածներ հասցնել մեծ խորություններում, զարգացնել հաջողություններ, հաղթել թշնամուն առաջիկա մարտերում:

Տանկային ուժերի հիմքում ընկած են տանկային բրիգադները և մոտոհրաձգային բրիգադների տանկային գումարտակները, որոնք ունեն մեծ դիմադրություն միջուկային զենքի, կրակային հզորության, բարձր շարժունակության և մանևրելիության վնասակար ազդեցությանը: Նրանք կարողանում են առավելագույնս օգտագործել հակառակորդի կրակային (միջուկային) ոչնչացման արդյունքները և կարճ ժամանակում հասնել մարտի և գործողության վերջնական նպատակներին:

Տանկային կազմավորումների և ստորաբաժանումների մարտական հնարավորությունները թույլ են տալիս նրանց օր ու գիշեր անցկացնել ակտիվ մարտական գործողություններ՝ այլ գորքերից զգալի բաժանման դեպքում, ջախջախել հակառակորդին առաջիկա մարտերում, ինչպես նաև արագորեն ստեղծել ուժեղ պաշտպանություն և հաջողությամբ դիմակայել թշնամու գերակա ուժերի առաջխաղացմանը:

Տանկային ուժերի մարտունակության հետագա զարգացումն ու բարձրացումն իրականացվում է հիմնականում տանկերի ավելի առաջադեմ տեսակներով հագեցնելու միջոցով, որոնք օպտիմալ կերպով համատեղում են այնպիսի կարևոր մարտական հատկություններ, ինչպիսիք են բարձր կրակային հզորությունը, մանևրելու ունակությունը և հուսալի պաշտպանությունը: Կազմակերպչական ձևերի կատարելագործման ժամանակ հիմնական ջանքերը կենտրոնացած են նրանց համակցված զինատեսակների բովանդակությանն առավել համահունչ բնույթ հաղորդելու վրա¹:

Հետագոտական աշխատանքի նպատակն է ուսումնասիրել զրահատանկային զորամիավորումները, նրանց զարգացման պատմությունը, օգտագործման ոլորտներն ու արդյունավետությունը:

Հետագոտական աշխատանքի արդականությունը՝

- Պատերազմները մարդկության պատմության անբաժան մասն են: Ռազմական գործողությունների առանցքն են այն զորամիավորումները, զենքերի տեսակները, որոնք վճռորոշ դեր են կատարում պատերազմի ելքի համար:

Հետագոտական աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, 3 գլխից, եզրակացությունից և գրականության ցանկից:

ԳԼՈՒԽ 1 ՏԱՆԿԵՐ. ՏԵՄԱԿՆԵՐ

Առաջին տանկի ստեղծում

19-րդ դարի վերջը և 20-րդ դարի սկիզբը բնութագրվում է մարդկության բուռն գիտական առաջընթացով: Մարդիկ ակտիվորեն օգտագործում էին շոգեքարշեր և մեքենաներ: Զինվորական ոլորտը անմասն չմնաց ինժինեռական-տեխնիկական

---

¹ <https://structure.mil.ru/structure/forces/ground/structure/tank.htm>

գյուտերից: Աշխարհում առաջին արտադրական տանկն է բրիտանական ծանր Mark I տանկը: Այն մշակվել է 1916 թվականին և դարձել բրիտանական «ադամանդե տանկերի» ընդարձակ ընտանիքի նախահայրը: 1915 թվականին Առաջին համաշխարհային պատերազմը մտավ փակուղի՝ վերածվելով դիրքային պատերազմի: Հետևակի կամ հեծելազորի ցանկացած հարձակում խորը շերտավորված պաշտպանության վրա արժեցավ հսկայական կորուստներ և չբերեց ցանկալի արդյունքը, ուստի այլևս իմաստ չկար հնաոճ հարձակման դիմել: Հենց այդ ժամանակ շատ զինվորականներ եկան այն մտքին, որ զրահապատ մարտական մեքենաները կարող են լուծել իրենց խնդիրները: Այդ ժամանակ ռազմաճակատում արդեն գործում էին մի շարք զրահատեխնիկաներ, և դրանց կիրառման հաջողությունը միայն հաստատեց զինվորականների մտքերը: Սակայն բոլոր ծանր զրահապատ մեքենաներն ունեին մեկ թերություն՝ շատ վատ երթևեկություն: Բազմաթիվ անհաջող նախագծերից հետո 1915 թվականին ստեղծվեց ցամաքային նավերի կոմիտեն, որը վերջնականապես ստեղծեց տանկը 1916 թվականին: Մեքենան ստացել է իր անունը, որը անգլերենից թարգմանվում է որպես «բաք»՝ քողարկման համար, որպեսզի հակառակորդը կարծի, որ հենց բաքերն են տեղափոխվում երկաթուղով: Փորձարկումներն անցնելուց հետո արտադրության մեջ մտան հարյուր Mark I տանկեր: Տանկն արտադրվել է երկու մոդիֆիկացիայով՝ արական և իգական:

Մարտավարական և տեխնիկական բնութագրեր

Ընդհանուր տեղեկություն

Դասակարգումը՝ ծանր տանկ / հետևակի տանկ:

Մարտական քաշը՝ 28,45 տոննա «արական», 27,43 տոննա «իգական»:

Դասավորության սխեմա՝ շեղանկյունաձև տանկ:

Անձնակազմ՝ 8 հոգի:

Արտադրության տարեթիվ՝ 1916:

Շահագործման տարիներ՝ 1916 – 1918:

Չափսեր

Կորպուսի երկարություն՝ 8060մմ առանց պոչ, 9910մմ պոչով:

Կորպուսի լայնություն՝ 4200մմ «արական», 4380մմ «իգական»:

Բարձրություն՝ 2450մմ:

Գետնից ազատություն՝ 420մմ:

Ամրագրումներ

Զրահի տեսակ՝ պողպատե գլանվածք:

Կորպուսի ճակատ՝ 10-12մմ / աստիճան:

Կորպուսի կողմ՝ 10-12մմ / աստիճան:

Կորպուսի հետևամաս՝ 10մմ / աստիճան:

Կորպուսի հատակ՝ 5-6մմ:

Կորպուսի տանիք՝ 5-6մմ:

Սպառագիւնություն

Թնդանոթի տրամաչափ և մակնիշ՝ 2x57մմ «Գոչկիս» L/40 («արական»):

Թնդանոթի տեսակ՝ ակոսավոր:

Փողի երկարություն՝ 40 տրամաչափ:

Թնդանոթի զինապահեստ՝ 332:

Հրաձգության հեռավորություն՝ 1,8կմ:

Նշանոց՝ օպտիկական:

Գնդացիքներ՝ 4x7,7մմ «Վիքքերս»-ի, 4x8մմ «Գոչկիս» արականի, 1x8մմ իգականի վրա:

Շարժունակություն.

Շարժչի տեսակ՝ «Դայմլեր», 6 միաց, հեղուկ սառեցմամբ:

Շարժչի հզորություն՝ 105 ձիաուժ (ըռպելում 1000 պտույտ):

Արագությունը՝ 6,4կմ/ժ:

Հեռահարություն՝ 38կմ:

Կախոցի տեսակ՝ կոշտ:

Հողի վրա հատուկ ճնշում՝ 1,2կգ / սմ²:

Բարձրանալու ունակություն՝ 22 աստիճան:

Հաղթահարելի պատ՝ 1մ:

Հաղթահարելի խրամատ՝ 3,5մ:

Դիմացկունություն՝ 0,45մ:

1916 թվականի սեպտեմբերի 15-ին այն առաջին անգամ օգտագործվել է գերմանական զորքերի դեմ Ֆրանսիայում՝ «Սուրի ճակատամարտում»: Հարձակման համար պատրաստված 49 մեքենաներից առաջ են մղվել միայն 32-ը, որոնցից 5-ը խրվել են ճահճի մեջ, իսկ 9-ը շարքից դուրս են եկել: Մնացած 18 տանկերը կարողացել են ավելի քան 5 կիլոմետր խորանալ պաշտպանության մեջ: Այս գործողության ընթացքում բրիտանացիների կորուստները սովորականից 20 անգամ քիչ էին: Փորձագետները կարծում են, որ մեծ հաշվով տանկերի կիրառման էֆեկտն ավելի շատ հոգեբանական էր, քան իրական: Շատ արագ հետևակն ու հրետանին մշակեցին տանկերի դեմ պայքարի միանգամայն արդյունավետ միջոցներ, որոնք իրենց չափերի շնորհիվ հիանալի թիրախ էին ներկայացնում: Այս ճակատամարտից հետո տանկի նախագծման մեջ մի շարք էական փոփոխություններ կատարվեցին՝ նոր տարբերակները ստացան Mark II և Mark III անունները: Սակայն, չնայած իր բոլոր թերություններին, հենց Mark I-ն ապացուցեց նոր տեսակի ռազմական տեխնիկայի արդյունավետությունը: Ի դեպ, Mark I-ն ուներ բավականին զվարճալի կապի համակարգ հրամանատարական կետի հետ՝ երբեմն կապն իրականացվում էր աղավնիների փոստով, իսկ տանկի մեջ նույնիսկ աղավնիի համար անցք կար: Հետագայում նրանք սկսեցին օգտագործել սեմաֆորային համակարգը: Mark IV-ի ներդրումից հետո Mark I-ը, Mark II-ի և Mark III-ի հետ միասին, սկսեցին օգտագործվել

որպես հատուկ կարիքների համար նախատեսված տանկեր և որպես ուսումնական տանկեր: Օրինակ՝ Կամբրայի ճակատամարտում Mark I-ն օգտագործվում էր որպես հրամանատարական տանկ, այն հագեցած էր անլար կապի սարքավորումներով: 1917 թվականին Mark-I-ն առանց հետևի ղեկի և բարձր տանիքի, ուղարկվեց Պաղեստին՝ խոստացված Mark III-ի փոխարեն: Թուրքերը սպասում էին տանկերի հայտնվելուն և կարողացան նույնիսկ մի քանի մեքենա խոցել, ինչի պատճառով տանկերի կիրառման մարտավարությունը ստիպված եղան կտրուկ փոխել: Չնայած նոր մարտավարության արդյունավետությանը՝ Mark I տանկերը քիչ ազդեցություն ունեցան Մերձավոր Արևելքում պատերազմի ընթացքի վրա: Այսօր Mark I տանկի մեկ օրինակ ցուցադրվում է Բովինգտոնի Բրիտանական տանկային թանգարանում: Այն պահպանվել է Հեթֆիլդ կալվածքում, որտեղ ժամանակին փորձարկվել են առաջին տանկերը²:

Տանկերի կառուցման զարգացման փուլերը

Շոգեքարշը առաջինն է կիրառվել՝ զորք տեղափոխելու համար, իսկ ավելի ուշ՝ երկաթուղային հարթակի վրա թնդանոթ տեղադրեցին, պաշտպանության համար տեղադրվեցին զրահապատ վահաններ: Այսպես ստեղծվեց առաջին զրահապատ գնացքը, որն օգտագործեցին ամերիկացիները 1862 թվականին Հյուսիսային Ամերիկայում քաղաքացիական պատերազմի ժամանակ: Զինվորականները սկսեցին մտածել փոխադրամիջոցում բարձր կրակային հզորության և շարժունակության համատեղության մասին: Հաջորդ փուլը սովորական մարդատար մեքենաների ամրագրումն էր՝ դրանց վրա գնդացիր կամ թեթև թնդանոթային զենքեր տեղադրելով: Դրանք պետք է օգտագործվեին հակառակորդի պաշտպանության առաջնագիծը ճեղքելու և կենդանի ուժ մատակարարելու համար: Մինչև Առաջին համաշխարհային

---

² <https://tanki-tut.ru/uk/mark-i/>

պատերազմը տանկերի զարգացման պատմության հիմնական խնդիրը մոտիվացիայի բացակայությունն էր և զրահատեխնիկայի օգտագործման հնարավորությունների ըմբռնման բացակայությունը: Տանկերն իրական ճանաչում ստացան Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ: Առաջին համաշխարհային պատերազմը դիրքային պատերազմ էր, որը բնութագրվում էր ինքնաձիգներով և ճարտարապետական կառույցներով բազմաշերտ շարունակական պաշտպանության գծով: Բեկումի համար կիրառվել է հրետանային նախապատրաստություն, որը, սակայն, կարճ կրակահերթի շնորհիվ կարողացել է ճնշել, իսկ հետո բավականին պայմանականորեն՝ միայն առաջնագծի կրակակետերը: Առաջին գիծը գրավելիս գրավողներն անխուսափելիորեն բախվում էին հաջորդի հետ, որը ճնշելու համար անհրաժեշտ էր հրետանի քաշել: Մինչ հարձակվողները զբաղվում էին հրետանիով, պաշտպանական զորքերը մոբիլիզացրեցին պահուստները և հետ վերցրեցին գրավված գիծը և իրենք սկսեցին անցնել հարձակման: Նման անարդյունք տեղաշարժը կարող էր բավականին երկար շարունակվել: Օրինակ՝ 1916 թվականի փետրվարին հազարից ավելի հրացաններ մասնակցեցին Վերդենի ճակատամարտին, որին գերմանացիները պատրաստվում էին գրեթե երկու ամիս: Դիմակայության տասը ամիսների ընթացքում ծախսվել է ավելի քան 14 միլիոն արկ, իսկ երկու կողմերի զոհերի թիվը գերազանցել է մեկ միլիոնը: Այս ամենով հանդերձ, գերմանացիները 3 կիլոմետր առաջ շարժվեցին դեպի ֆրանսիացիների պաշտպանության խորքերը: Զինվորականների առջև հստակ դարձավ փոխադրամիջոցի անհրաժեշտության հարցը, որը կարող էր ձեռքել հակառակորդի պաշտպանական գծերը կրակակետերի լիակատար ճնշմամբ կամ առնվազն օպերատիվ կերպով հրետանին հասցնել հերթական գծերին: Զրահագնացքները հասկանալի պատճառներով չէին կարող օգտագործվել, իսկ զրահապատ մեքենաներն արագորեն ցույց տվեցին իրենց անբավարարությունը՝ թույլ զրահ և անարդյունավետ սպառազինություն: Ամրագրման և սպառազինության ուժեղացումը զգալիորեն մեծացրեց մեքենայի քաշը, ինչն անիվի կախոցի և թույլ շարժիչների հետ մեկտեղ զրահատեխնիկայի

անցանելիությունը հասցրեց զրոյի: Հետագծվող բեռնիչի (թրթուրների) օգտագործումը օգնեց որոշակիորեն բարելավել իրավիճակը: Երթուղու գլանափաթեթները հավասարաչափ բաշխում էին ճնշումը հողի վրա, ինչը զգալիորեն մեծացնում էր մանրելու ունակությունը փափուկ գետնի վրա: Կրակային հզորությունն ու անցանելիությունը բարձրացնելու համար ռազմական ինժեներները սկսեցին փորձարկել նոր մարտական մեքենայի չափսերն ու քաշը, փորձեցին հետքերը համատեղել անիվների հետ: Դրանց թվում էին նաև մի քանի բավականին երկիմաստ նախագծեր: Օրինակ՝ Ռուսաստանում կոնստրուկտոր Լեբեդենկոն և նրանից անկախ՝ Անգլիայում՝ մայոր Հեթերինգթոնը, ավելի մեծ մանրելու համար նախագծեցին տանկ երեք հսկայական անիվների վրա: Երկու դիզայներների գաղափարը պարզապես մարտական մեքենայով խրամատ տեղափոխելն էր, ուստի Լեբեդենկոն առաջարկեց ստեղծել տանկ 9 մետր տրամագծով անիվներով, իսկ Հեթերինգթոնը, համապատասխանաբար, 12 մետր: Լեբեդենկոն նույնիսկ փորձառու նմուշ է ստեղծել, բայց փորձարկումների ժամանակ այն խրվել է առաջին իսկ փոսի մեջ:

Ներկայացված զրահապատ մեքենաների անկատարության պատճառով զինվորականների շրջանում դրանց մշակման և հաշտեցման անհրաժեշտության շուրջ վեճերը շարունակվեցին մինչև 1916 թվականի սեպտեմբերի 15-ը: Այս օրը շրջադարձային դարձավ տանկերի կառուցման և առհասարակ պատերազմի պատմության մեջ: Սոմմի ճակատամարտի ժամանակ բրիտանացիներն առաջին անգամ օգտագործեցին իրենց նոր տանկերը: Պահեստում եղած 42 երկուսից 32-ը մասնակցել են մարտերին: Ճակատամարտի ընթացքում դրանցից 17-ը տարբեր պատճառներով ձախողվեցին, բայց մնացած տանկերը կարողացան նաև օգնել հետևակայիններին հարձակման ողջ լայնությամբ 5 կիլոմետր խորությամբ առաջ շարժվել դեպի պաշտպանություն՝ 20 անգամ մարդկային կորուստներով: Համեմատության համար կարելի է հիշել Վերդենի ճակատամարտը:

Տանկի մարտական խնդիրը

Տանկի մարտական խնդիրը մարտի դաշտում հետևակային և այլ զորքերին աջակցելն է: Տանկը կարող է կատարել տարբեր առաջադրանքներ, օրինակ՝ ոչնչացնել թշնամու տեխնիկան, պաշտպանել իր կողմին և գրավել տարածք: Նրանք վճռորոշ դեր են խաղում հարձակողական գործողությունների, պաշտպանական գործավարժությունների և մարտադաշտում գերիշխանության պահպանման գործում: Տանկերը կարող են օգտագործվել նաև հետախուզության և առաջխաղացող զորքերի համար ծածկույթ ապահովելու համար: Յուրաքանչյուր տանկ ունի իր յուրահատուկ հնարավորություններն ու առանձնահատկությունները, որոնք նպաստում են մարտական գործողություններում նրա հատուկ դերին: Կարևոր է հիշել, որ տանկի մարտական խնդիրը նաև կախված է մարտի դաշտում կոնկրետ իրավիճակից և հրամանատարության կողմից կիրառվող մարտավարությունից: Խնդիրը հակատանկային զենքի տարածմանը դիմակայելն է: Հակառակորդները կիրառում են մի շարք մարտավարություններ՝ դարանակալումից մինչև բարդ հակատանկային կառավարվող հրթիռներ (ՀՏԳ), զրահատեխնիկայի չեզոքացման համար:

Անդրկովկասյան տարածաշրջանի լավագույն տանկ՝ T-72

T-72 «Ուրալ»-ը երկրորդ սերնդի հիմնական մարտական տանկ է, որը ծառայության է անցել 1973 թվականին: Այն արտահանվել է բազմաթիվ երկրներ, ինչպես նաև լիցենզիայով արտադրվել է Հնդկաստանում, Չեխոսլովակիայում, Լեհաստանում և Հարավսլավիայում: T-72-ները սկսեցին մշակվել 1967 թվականին: Հետագա զարգացման ընթացքում 1969 թվականին իրականացվել են T-64A-ի համեմատական փորձարկումներ նոր B-45 շարժիչով, նույն շարժիչով նախատիպերը և որոշ

նորամուծություններ: Արդյունքում նմուշները ճանաչվել են ավելի առաջադեմ, և նրանց վերագրվել է «օբյեկտ 172M» ինդեքսը: Որոշվել է նմուշների վրա տեղադրել B-46 շարժիչը, իսկ 1973 թվականին դրանք շահագործման են հանձնվել որպես T-72 տանկ³:

Մարտավարական և տեխնիկական բնութագրեր

Ընդհանուր տեղեկություն

Դասակարգումը՝ հիմնական մարտական տանկ:

Մարտական քաշը՝ 41 - 44,5 տոննա:

Դասավորության սխեմա՝ դասական:

Անձնակազմ՝ 3 հոգի (մեխանիկ վարորդ, հրամանատար, նշանառու օպերատոր):

Զարգացման տարիներ՝ 1967 – 1973թթ.:

Արտադրության տարեթիվ՝ 1967:

Շահագործման տարիներ՝ 1974 թվականից:

Չափեր.

Կորպուսի երկարություն՝ 6860մմ:

Երկարությունը թնդանոթով առաջ՝ 9530մմ:

Կորպուսի լայնություն՝ 3590մմ (կողային էկրանների երկայնքով) / 3370մմ (թրթուրով):

Բարձրություն՝ 2190մմ:

Գետնից ազատություն՝ 428 – 470մմ:

Ամրագրումներ.

Զրահի տեսակ՝ գլանվածք և ձուլածո պողպատ:

Կորպուսի ճակատ՝ 310 (450)-ից մինչև 750 (1100)մմ տարբեր փոփոխություններով:

Կորպուսի ճակատ (վերև)՝ ընդհանուր 205 / 68° մմ / աստիճան:

---

³ <https://military-tech.site/catalog/tank-t-72>

Կորպուսի ճակատ (ներքև)՝ 85 / 60° մմ / աստիճան:

Զրահաշտարակի ճակատ՝ 410 (500)-ից մինչև 800 (1200)մմ տարբեր
փոփոխություններով:

Սպառագինություն.

Թնդանոթի տրամաչափ և մակնիշ՝ 125մմ 2A26:

Թնդանոթի տեսակ՝ հարթափող հրանոթ:

Փողի երկարություն՝ 48 տրամաչափ:

Թնդանոթի զինապահեստ՝ 39:

Հրաձգության հեռավորություն՝ 9,4կմ:

Նշանոց՝ հեռահար տեսարան TPD-2-49, գիշերային տեսարան TPN-1-49-23

ըրջադիտակ:

Գնդացիրներ՝ 1×12,7 NSVT, 1×7,62մմ PKT:

Շարժունակություն.

Շարժչի տեսակ՝ Diesel V-46-6, 12 միաց, հեղուկ սառեցմամբ:

Շարժչի հզորություն՝ 780 ձիաուժ:

Արագություն՝ 60կմ/ժ:

Արագություն կոշտ տեղանքով՝ 35-45կմ/ժ:

Հեռահարություն՝ 38կմ:

Կախոցի տեսակ՝ անհատական ոլորում:

Բարձրանալու ունակություն՝ 30 աստիճան:

Հաղթահարելի պատ՝ 0,85մ:

Հաղթահարելի խրամատ՝ 2,6 - 2,8մ:

Դիմացկունություն՝ 1,2մ:

T-72-ն արտադրվել է բազմաթիվ փոփոխություններով, և ոչ միայն ԽՍՀՄ-ում, այլև այլ երկրներում: ԽՍՀՄ-ում ստեղծվել են այս տանկի մի շարք փորձարարական փոփոխություններ՝ հիմնականում այլ զենքերով և տարբեր լրացուցիչ սարքավորումներով: Նրանց մեծ մասը մնացին փորձառու տանկեր և չընդունվեցին ծառայության մեջ: Այնուամենայնիվ, եղել են մի քանի սերիական փոփոխություններ: T-72K-հրամանատարական տարբերակ՝ լրացուցիչ նավիգացիոն սարքավորումներով, ռադիոկայանով և ինքնավար սնուցմամբ:

T-72A – խոշոր արդիականացում 1979 թվականից հետո լազերային տեսարանով և այլ տեխնոլոգիական նորարարություններով:

T-72AK – հրամանատարական T-72A:

T-72M – T-72A-ի արտահանման տարբերակ՝ զրահապատ աշտարակով, կոլեկտիվ պաշտպանության համակարգով և հատուկ զինամթերքով:

T-72B – արդիականացված T-72A կառավարվող զենքի համալիրով, կոնտակտ դինամիկ պաշտպանություն, V-84 շարժիչ:

T-72BA – T-72B-ի տարբերակ մի քանի հիմնական փոփոխություններով, մի քանի T-72-ների հիմնանորոգման արդյունք:

T-72B2 «Slingshot»՝ ավելի ճշգրիտ տանկ՝ հզորության պաշտպանությամբ և բազմաթիվ տեսախցիկներով՝ թիրախավորման լրացուցիչ ճշգրտության համար:

T-72B3 – տանկի արդիականացում, որի նպատակն է բարելավել իր մարտական որակները և մոտեցնել այն T-90-ի մակարդակին:

T-72-ն ակտիվորեն օգտագործվել է բազմաթիվ զինված հակամարտություններում, օրինակ՝ Իրանա-իրաքյան պատերազմում, Լիբանանյան պատերազմում, Ծոցի պատերազմում, Չեչենական պատերազմներում, Տաջիկստանի քաղաքացիական պատերազմում, Իրաքի պատերազմում, Հարավային Օսիայի պատերազմում: 2014

թվականից մինչ այժմ T-72-ները մասնակցում են Ուկրաինայի արևելքում զինված հակամարտությանը⁴:

Հաղթանակի տանկ՝ T-34

T-34-ը խորհրդային միջին տանկ էր, որը կարևոր դեր ունեցավ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ: Այն մշակվել է 1940 թվականին և համարվում էր իր ժամանակի ամենահայտնի և հաջողակ տանկերից մեկը: T-34-ը հայտնի է իր երկարակեցությամբ, մանևրելու և արտադրության համեմատաբար ցածր գնով: Դրա զրահը թողարկման պահին իր դասի լավագույններից մեկն էր: T-34-ն ուներ 76մմ տրամաչափի հարթափող հրանոթ, իսկ ավելի ուշ ստեղծվեց 85մմ տրամաչափով տարբերակ: Այն հագեցած է դիզելային շարժիչով, ինչը մեծացրել է դրա արդյունավետությունը մարտի դաշտում: Իր բնութագրերի շնորհիվ այս տանկը դարձավ խորհրդային զրահատեխնիկայի ամենակարևոր խորհրդանիշներից մեկը և նացիստական Գերմանիայի դեմ դիմադրության խորհրդանիշը: Իր հուսալիության և սպասարկման համեմատաբար հեշտության շնորհիվ T-34 տանկը զգալի ազդեցություն ունեցավ ԽՍՀՄ-ում տանկերի կառուցման և Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո արտադրության զարգացման վրա:

Մարտավարական և տեխնիկական բնութագրեր

T-34-76

Քաշ՝ 27-28 տոննա:

Երկարություն՝ 5900մմ:

Լայնություն՝ 3մ:

Շարժի տեսակ՝ B-2-34 500 ձիաուժ հզորությամբ:

---

⁴ <https://tanki-tut.ru/ussr-russia/t-72-ural/>

Սպառազինություն՝ F-34 հարթափող հրանոթ 76 մմ տրամաչափով:

Արագություն՝ 54կմ/ժ:

Էլեկտրաէներգիայի պահուստ՝ 300կմ:

Անձնակազմ՝ 4 (մեխանիկ վարորդ, հրամանատար, նշանառու օպերատոր, լիցքավորող):

T-34-85

Քաշ՝ 32 տոննա:

Երկարություն՝ 6100մմ:

Լայնություն՝ 3մ:

Շարժչի տեսակ՝ B-2-34 500 ձիաուժ հզորությամբ:

Սպառազինություն՝ D-5T կամ ZIS-S-53 հարթափող հրանոթ 85մմ տրամաչափով

Արագություն՝ 55կմ/ժ:

Էլեկտրաէներգիայի պահուստ՝ 360կմ:

Անձնակազմ՝ 4 (մեխանիկ վարորդ, հրամանատար, նշանառու օպերատոր, լիցքավորող):

Իսրայելական և ամերիկական տանկեր

Իսրայելական տանկեր

Իսրայելական տանկային ուժերը հայտնվել են նախորդ դարի կեսերին Անկախության պատերազմի ժամանակ: Այսօր իսրայելական բանակի տանկային նավատորմը կազմում է 4-ից 5 հազար տանկ, իսկ տանկային անձնակազմն ունի անգնահատելի մարտական փորձ, որը նրանք ձեռք են բերել բազմաթիվ պատերազմներում և զինված հակամարտություններում: 1956 թվականի պատերազմից առաջ Իսրայելի կառավարությունը որոշեց վերակազմավորել բանակը, որի առանցքը պետք է դառնային տանկային զորքերը: Այդ նպատակով Մեծ Բրիտանիայից գնել են 1000 հաստ

«Centurion», ԱՄՆ-ից՝ «M48» և մի փոքր ավելի ուշ՝ «M60»: Պատերազմից հետո բանակում հայտնվեցին ավելի քան 500 խորհրդային գրավված T-52, T-55 և T-62, բացի այդ, նավատորմի մեջ ներառված էին Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի մեքենաներ: Փորձելով արդիականացնել հնացած մոդելները, և ամենակարևորը «խայտաբղետ» տանկային նավատորմը միմյանց մեջ միավորելու ցանկության մեջ, դա թույլ տվեց իսրայելցի դիզայներներին կուտակել արտադրության և նախագծման փորձ, ինչը թույլ տվեց նրանց սկսել սեփական տանկի մշակումը: 70-ականներին սկսվեց ազգային տանկի ստեղծման Իսրայելի կառավարության ծրագիրը: Հիմնական մարտական տանկի ստեղծման հիմնական պահանջն էր՝ ապահովել տանկի՝ որպես ամբողջության, անձնակազմի, մասնավորապես, բարձր գոյատևման, հնարավոր է նույնիսկ ի վնաս որոշ այլ տեխնիկական բնութագրերի: Նման պահանջների լուծման արդյունքը շարժիչի և փոխանցման տուփի առջևի դիրքն էր՝ որպես անձնակազմի լրացուցիչ պաշտպանություն: Արդեն 1976 թվականին իսրայելական գործարաններում զանգվածային արտադրության է դրվել գլխավոր մարտական տանկ «Merkava-1»: Մի շարք արդիականացումներից հետո «Merkava MK 2», «Merkava MK 3» և «Merkava MK 4» տանկերը համարվում են լավագույններից աշխարհում⁵:

Ամերիկական տանկեր

M1 Abrams տանկը աշխարհի ամենաժամանակակից և հզոր զրահատեխնիկայից մեկն է: Դրա զարգացումը սկսվեց 1970-ականների վերջին, երբ ԱՄՆ բանակը հասկացավ, որ իրեն անհրաժեշտ է նոր տանկ՝ փոխարինելու M60 Patton տանկերի հնացած խմբաքանակը: 1979 թվականին General Dynamics-ը պայմանագիր ստացավ նոր տանկ կառուցելու մասին, որը կոչվեց ԱՄՆ բանակի նախկին գլխավոր հրամանատար և Վիետնամում զորքերի հրամանատար գեներալ Քրիսթոն Աբրամսի անունով: M1 Abrams տանկի առաջին նախատիպերը ավարտվել են 1980 թվականին, իսկ

---

⁵ <https://tanki-tut.ru/israel/>

արտադրության առաջին մոդելները ԱՄՆ բանակին են հանձնվել 1980 թվականին: M1 Abrams տանկը նախագծվել է մի քանի հիմնական հատկանիշներով, որոնք այն առանձնացնում են տանկերի նախորդ սերունդներից: Այն հազեցած էր հզոր գազատուրբինային շարժիչով, որը նրան տալիս էր բարձր մանևրելու հնարավորություն և թույլ էր տալիս շարժվել մեծ արագությամբ: Նա ուներ բարձր տեխնոլոգիական զրահ, որն ապահովում էր նրան բարձր պաշտպանություն: Այն նաև հազեցած էր բազմաֆունկցիոնալ հրացանով, որը կարող էր գործել ցերեկային և գիշերային կրակի ռեժիմում: M1 Abrams տանկն իր առաջին մարտական փորձարկումն անցավ Պարսկական Առաջին պատերազմի ժամանակ 1991 թվականին: Նա մեծ արժանապատվությամբ հանդես եկավ և մարտական պայմաններում ցուցադրեց իր ուժն ու արդյունավետությունը: Այդ ժամանակից ի վեր M1 Abrams տանկը օգտագործվել է մի շարք ռազմական հակամարտություններում և շարունակում է մնալ ԱՄՆ բանակի զինանոցի առանցքային մարտական մեքենաներից մեկը: Ժամանակակից օրերում M1 Abrams տանկը դեռևս համարվում է աշխարհի ամենահզոր և առաջադեմ տանկերից մեկը: Այն շարունակում է մեծ ժողովրդականություն վայելել և օգտագործվում է բազմաթիվ ռազմական գործողություններում, ներառյալ Աֆղանստանում, Իրաքում և աշխարհի այլ վայրերում: M1 Abrams տանկը մշտապես արդիականացվում է, և դրա արտադրողներն աշխատում են բարելավելու նրա պաշտպանությունը, սպառազինությունը և մանևրելու ունակությունը՝ այն մրցունակ պահելու այսօրվա ռազմական միջավայրում:

Մարտավարական և տեխնիկական բնութագրեր

Քաշ՝ 68 տոննա:

Երկարություն՝ 9,83մ:

Լայնություն՝ 3,66մ:

Բարձրություն՝ 2,44մ:

Շարժչի տեսակ՝ AGT1500 գազատուրբինային շարժիչ:

Շարժչի հզորություն՝ 1500 ձիաուժ:

Առավելագույն արագություն՝ 67կմ/ժ:

Հեռավորություն՝ 460կմ:

Սպառազինություն՝ 120մմ ողորկ թնդանոթ, լրացուցիչ գնդացիրներ և նռնականետեր:

Անձնակազմ՝ 4 հոգի(մեխանիկ վարորդ, հրամանատար, նշանառու օպերատոր, լիցքավորող)⁶:

ԳԼՈՒԽ 2 ԿՈՒՐՍԿԻ ԱՂԵՂ

Կուրսկի աղեղը նշանակալից գլուխ է տանկային պատերազմի պատմության մեջ, որը ներկայացնում է Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ամենամեծ և վճռորոշ մարտերից մեկը: Գերմանական Վերմախտի (Նացիստական Գերմանիայի միացյալ զինված ուժերը 1935-ից 1945 թվականներին) և Խորհրդային Կարմիր բանակի միջև 1943 թվականի ամռանը տեղի ունեցած այս հսկայական ռազմական գործողությունը ցույց տվեց զրահապատ պատերազմի էվոլյուցիան և դրա առանցքային դերը Արևելյան ճակատի արդյունքի ձևավորման գործում: Կուրսկի ճակատամարտը վկայում է երկու ահռելի հակառակորդների միջև անողոք պայքարի մասին, որոնցից յուրաքանչյուրը առավելություն է փնտրում մարտի դաշտում: 1943 թվականի հուլիսից օգոստոս ընկած այս հակամարտությունը Խորհրդային Միության Կուրսկ քաղաքի մերձակայքում դարձավ Արևելյան ճակատի առանցքային կետը՝ նշանավորելով Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի առանցքային փուլը: Իր հիմքում Կուրսկի ճակատամարտը մարմնավորում էր զրահապատ պատերազմի գազաթնակետը, որտեղ տանկերը դարձան ոչնչացման և պաշտպանության հիմնական գործիքները: Կուրսկում և՛ գերմանական, և՛ խորհրդային ուժերը կուտակեցին իրենց զրահապատ հզորությունը՝ հանգեցնելով հսկայական հակամարտության: 1941 թվականին

⁶ <https://tanki-tut.ru/usa/m1-abrams/>

Խորհրդային Միություն գերմանական ներխուժումից հետո Վերմախտը հասավ զգալի տարածքային նվաճումների, սակայն հանդիպեց Կարմիր բանակի կոշտ դիմադրությանը: Չնայած սկզբնական հաջողություններին՝ ալիքը սկսեց շրջվել 1943 թվականի սկզբին Ստալինգրադում խորհրդային հաղթանակից հետո, ինչը ծանր հարված հասցրեց գերմանական բանակին: Երբ Կարմիր բանակը վերականգնեց իր դիրքերը, խորհրդային ղեկավարությունն ընդունեց Կուրսկի կարևորությունը որպես ռազմավարական պատենշ: Գտնվելով բնական պաշտպանական գծի երկայնքով և ունենալով երկաթուղային կապեր՝ Կուրսկը դարձավ խորհրդային պաշտպանական կենտրոնական կետը: Միննույն ժամանակ, գերմանացիները ֆելդմարշալ (ռուսական մինչհեղափոխական բանակի և արտասահմանյան մի քանի երկրների բանակների բարձրագույն զեներալական տիտղոս) Էրիխ Ֆոն Մանշտեյնի և բանակային խմբի հարավի ղեկավարությամբ մշակեցին «Ցիտադել» գործողությունը՝ նպատակ ունենալով վճռական հարված հասցնել խորհրդային ուժերին և վերականգնել նախաձեռնությունը Արևելյան ճակատում: «Ցիտադել» գործողությունը ներկայացնում էր գերմանական զրահապատ տեխնիկայի գագաթնակետը՝ շեշտը դնելով կենտրոնացված զրահապատ տանկերի վրա, որոնք ապահովվում էին հետևակի և օդային ուժերի կողմից: Ծրագիրը նախատեսված էր շրջափակելու համար Կուրսկը, օգտագործելով երկու խումբ բանակներ: Հյուսիսային կողմը՝ բանակային խմբավորման կենտրոնի գլխավորությամբ, հարձակվելու էր հյուսիսից, իսկ հարավային կողմը՝ բանակային խմբի հարավի գլխավորությամբ, հարձակվելու էր հարավից: Այնուամենայնիվ, խորհրդային հետախուզությունը որսացել էր գերմանական հաղորդակցությունները և հարձակման մասին կարևոր տեղեկություններ հավաքել՝ թույլ տալով խորհրդային հրամանատարներին, հատկապես Գեորգի ժուկովին և Ալեքսանդր Վասիլևսկուն, պատրաստել ահռելի պաշտպանություն: Խորհրդային պաշտպանական նախապատրաստական աշխատանքները կենտրոնացած էին մշակված պաշտպանական գոտիների կառուցման վրա՝ բաղկացած խրամատներից, ականադաշտերից, հակատանկային

արգելքներից և ամրացված հենակետերից: Խորհրդային զորքերն ունեին պահեստային ուժեր, որոնք ռազմավարական դիրքերում էին, որպեսզի կարողանան հակահարված տալ և օգտվել գերմանացիների ցանկացած առաջընթացից: Սա ստեղծեց կատարյալ սարքավորում հսկայական ճակատամարտի համար, որը կորոշեր միլիոնավոր մարդկանց ճակատագիրը:

Տանկերը Կուրսկում

Կուրսկի ճակատամարտի հիմքում ընկած էին զրահամեքենաները, որոնց շուրջ կառուցված էր հակամարտությունը: Գերմանացիների համար Tiger I-ը (Panzerkampfwagen VI) և Panther-ը (Panzerkampfwagen V) ներկայացնում էին իրենց զրահատեխնիկայի գագաթնակետը: Այս ահռելի տանկերն ունեին հաստ զրահ, հզոր հրանոթներ և առաջադեմ օպտիկա, դրանք բնականաբար վախ էին առաջացնում խորհրդային զորքերում: Այնուամենայնիվ, արտադրության սահմանափակումները և մեխանիկական հուսալիության խնդիրներն անհանգստացնում էին գերմանական զրահատեխնիկային՝ ազդելով դրանց արդյունավետության վրա մարտի դաշտում: Խորհրդային կողմում տանկերի բազմազան տեսականի, ներառյալ T-34, KV շարքը և SU-152 (հակատանկային), կազմում էին իրենց զրահապատ կազմավորումների ողնաշարը: T-34-ը, մասնավորապես, հայտնվեց որպես խորհրդային արդյունաբերական հզորության և դիզայներական հնարամտության խորհրդանիշ: Նրա թեք զրահը, ամուր կառուցվածքը և բազմակողմանի 76մմ հարթափող հրանոթը ապահովում էին կրակային հզորություն, պաշտպանություն և շարժունակություն: Չնայած անձնակազմի ուսուցման և մարտավարական դոկտրինի թերություններին՝ խորհրդային տանկիստները ցույց տվեցին ճկունություն և ուժ՝ դիմակայելու դժվարություններին:

Երբ գերմանական հարձակումը սկսվեց 1943 թվականի հուլիսի 5-ին, Կուրսկի լայն բաց դաշտերը դարձան հսկայական տանկերի կատաղի ճակատամարտի դաշտ:

Գերմանական տանկերը գլխավորում էին հարձակումները խորհրդային պաշտպանական զծերի վրա՝ հրետանու և օդային աջակցությամբ: Ի պատասխան՝ խորհրդային հակատանկային գնդացրորդները, հրետանային մարտկոցները և տանկային բրիգադները կրակի տարափ սանձազերծեցին՝ մեծ վնաս պատճառելով առաջ շարժվող գերմանական ուժերին: Պրոխորովկայի, Օբոյանի և Պոնիրիի մարտերը մարմնավորեցին մարտերի դաժանությունն ու ինտենսիվությունը, ընդ որում երկու կողմերն էլ իրենց էլիտար կազմավորումները հանձնեցին գերիշխանությունը ձեռք բերելու համար: Հատկապես Պրոխորովկայում գերմանական Պանտերաների և խորհրդային T-34-ների բախումը դարձավ լեգենդար, քանի որ հարյուրավոր տանկեր իրարանցում էին առաջացնում ռազմի դաշտում պողպատի և կրակի հոսանքի մեջ: Չնայած մարտավարական անհաջողություններին և մեծ կորուստներին, խորհրդային բանակն ամուր մնաց՝ չեզոքացնելով գերմանական հարձակումը և պատճառելով բազում զոհեր: Երբ 1943 թվականի օգոստոսի սկզբին Կուրսկի ճակատամարտը հասավ իր գագաթնակետին, ավելի ու ավելի պարզ դարձավ, որ նախաձեռնությունը փոխվել է Խորհրդային Միության օգտին: Չնայած սկզբնական նվաճումներին, գերմանական հարձակումը ձախողվել էր խորհրդային կայուն դիմադրության և նյութատեխնիկական սահմանափակման պայմաններում: Թարմ խորհրդային պաշարների ժամանումով և անբարենպաստ եղանակի շնորհիվ, Վերմախտը հայտնվեց իր իսկ կողմից ստեղծված ճահճի մեջ: Գիտակցելով հետագա հարձակողական գործողությունների անիմաստությունը՝ գերմանական բարձր հրամանատարությունը դժկամությամբ հրամայեց դուրս գալ Կուրսկի շրջանից: Խորհրդային Միության համար Կուրսկում հաղթանակը ներկայացնում էր տոկունության, վճռականության և հավաքական զոհաբերության հաղթանակ: Այն ջախջախեց գերմանական անպարտելի բանակին և հիմք դրեց խորհրդային վերջնական առաջխաղացման համար դեպի Արևելյան Եվրոպա և հենց Գերմանիա: Կուրսկի ճակատամարտը անջնջելի հետք է թողել ռազմական պատմության տարեգրության վրա: Գերմանացիների համար դա նշանավորեց Արևելյան ճակատում

իրենց հարձակողական կարողությունների ավարտի սկիզբը՝ արագացնելով նրանց վերջնական պարտությունը 1945 թվականին: Կուրսկի ճակատամարտում երկու կողմերն էլ կիրառել են խելացի մարտավարություն: Գերմանացիների հիմնական նպատակը թշնամու գծերը ճեղքելն էր, մինչդեռ Խորհրդային Միությունն ուներ ուժեղ պաշտպանություն, որը դիմադրում էր գերմանական նվաճումներին: Խորհրդային կողմում որպես առաջնորդող սկզբունք առաջացավ «խորը ճակատամարտ» հասկացությունը՝ շեշտը դնելով մարտադաշտի տարբեր մակարդակներում հետևակի, հրետանու և զրահատեխնիկայի ինտեգրման վրա: Այս մոտեցումը նպատակ ուներ խափանել թշնամու կազմավորումները, ջարդել նրանց ուժերը և օգտագործել թույլ կողմերը՝ ռազմավարական նպատակներին հասնելու համար: Կուրսկի ճակատամարտը նաև զգալի տեխնոլոգիական զարգացումների ականատես եղավ զրահատեխնիկայի ոլորտում: Գերմանացիների համար «Պանտերա» տանկի ներմուծումը տանկի նախագծման մեջ թռիչք առաջ էր: Իր թեք զրահով, հզոր 75մմ զենքով և բարձրակարգ օպտիկայով Պանտերան ուներ կրակային հզորություն և պաշտպանություն: Այնուամենայնիվ, արտադրության ձգձգումները և մեխանիկական խնդիրները սահմանափակեցին դրա ազդեցությունը մարտի դաշտում՝ խոչընդոտելով գերմանական հարձակողական գործողություններին: Խորհրդային կողմում T-34-ը ենթարկվել է շարունակական արդիականացման՝ բարձրացնելու իր մարտունակությունը: T-34/85 տարբերակի ներդրումը, որը հագեցած էր 85մմ հարթափող հրանոթով, խորհրդային տանկերներին ապահովվում էր կրակային հզորությամբ: Բացի այդ, SU-152 գրոհային հարթափող հրանոթը, որն ուներ 152մմ զանգվածային հատուփից (հրետանային հրազեն՝ գազաթնահար կրակով), ավերիչ եղավ թշնամու զրահատեխնիկայի դեմ՝ ավելի ուժեղացնելով խորհրդային պաշտպանական կարողությունները: Գերմանացիները դժվարությամբ էին պահպանում իրենց հարձակումները, քանի որ նրանք ունեին երկար մատակարարման գծեր, բավարար վառելիք չկար, և նրանց մեքենաները անընդհատ փչանում էին: Արևելյան ճակատի հսկայական հեռավորությունները և կոշտ տեղանքը ավելի դժվարացրին

գերմանացիների համար ստանալ այն, ինչ անհրաժեշտ էր, ուստի նրանք չկարողացան լիարժեք օգտվել իրենց ձեռք բերած առաջընթացից: Այս նյութատեխնիկական ճկունությունը վճռորոշ դեր խաղաց գերմանական հարձակումը կանգնեցնելու և Կուրսկում հաղթանակ ապահովելու գործում:

ԳԼՈՒԽ 3 ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՆԿԱՅԻՆ ԲՐԻԳԱԴ

Հայկական տանկային բրիգադը հանդիսանում է որպես պաշտպանության ահռելի հենասյուն երկրի զինված ուժերում: Այս բրիգադը, որը բաղկացած է զինվորներից և ժամանակակից տեխնիկայից, կենսական դեր է խաղում Հայաստանի ինքնիշխանության և տարածքային ամբողջականության պահպանման գործում: Հայկական տանկային բրիգադն առանցքային դեր է խաղում երկրի պաշտպանական ռազմավարության մեջ՝ ծառայելով որպես արտաքին ագրեսիայի դեմ դիմադրող և ազգային անվտանգության երաշխավոր: Տեղադրվելով ռազմավարական սահմանների և կենսական տրանսպորտային ուղիների երկայնքով՝ բրիգադը գործում է որպես պատենշ պոտենցիալ սպառնալիքների դեմ: Հակամարտության ժամանակ բրիգադը ներգրավում է թշնամու ուժերի դեմ և պաշտպանում տարածքային սահմաններն ու բնակչությանը: Արագորեն տեղակայելու և հզորությունն արդյունավետ նախագծելու կարողությունն այն դարձնում է կարևոր դեր հայկական զինված ուժերի համար: Հայկական տանկային բրիգադը կառուցված է օպերատիվ արդյունավետությունն ու մարտունակությունն առավելագույնի հասցնելու համար: Այն բաղկացած է մի քանի գումարտակներից, որոնցից յուրաքանչյուրը հագեցած է տարատեսակ տանկերով, զրահատեխնիկայով և ստորաբաժանումներով: Նրա հիմքում բարձր պատրաստվածություն ունեցող անձնակազմն է, ներառյալ տանկի

հրամանատարները, հրաձիգները, վարորդները և սպասարկող անձնակազմերը: Հրամանատարության և վերահսկման մեխանիզմները պարզեցված են՝ մարտական գործողությունների ընթացքում արագ որոշումների կայացման և համակարգման հեշտացման համար: Հայկական տանկային բրիգադի ուժի մեջ առանցքային նշանակություն ունեն նրա ահռելի զրահատեխնիկան: Բրիգադը հիմնականում շահագործում է խորհրդային ժամանակաշրջանի տանկերի արդիականացված տարբերակները, ներառյալ T-72 և T-90 մոդելները, որոնք արդիականացվել են կրակի կառավարման առաջադեմ համակարգերով, ռեակտիվ զրահներով և այլ կատարելագործումներով՝ բարձրացնելու իրենց մարտունակությունը: Բացի հիմնական մարտական տանկերից, բրիգադը համալրված է մի շարք զրահատեխնիկայով, ինչպիսիք են հետևակի մարտական մեքենաները (ՀՄՄ), զրահափոխադրիչները (ԱՊԿ) և ինքնագնաց հրետանային համակարգերը: Այս միջոցներն ապահովում են բազմակողմանիություն մարտադաշտում՝ թույլ տալով բրիգադին ներգրավել թշնամու ուժերին տարբեր տեղանքով և օպերատիվ միջավայրերում:

Հայկական տանկային բրիգադի անձնակազմն անցնում է խիստ ուսումնական ծրագրեր՝ ապահովելու նրանց պատրաստվածությունը մերօրյա պատերազմների դժվարություններում: Ուսումնական գորավարժությունները ներառում են հարձակողական գորավարժություններ, պաշտպանական գործողություններ: Շեշտը դրվում է անհատական հմտությունների կատարելագործման, ինչպես նաև միավորների ներսում թիմային աշխատանքի և համախմբվածության խթանման վրա: Չնայած իր ուժեղ կողմերին՝ Հայկական տանկային բրիգադը բախվում է օպերատիվ տարբեր մարտահրավերների, այդ թվում՝ ռեսուրսների սահմանափակումների, նյութատեխնիկական ապահովման սահմանափակումների և անվտանգության զարգացման սպառնալիքների: Բրիգադը շարունակաբար հարմարեցնում է իր մարտավարությունը, տեխնիկան և ընթացակարգերը՝ պահպանելու իր գործառնական արդյունավետությունը: Տեխնոլոգիական առաջընթացներն ու նորարարությունները

վճռորոշ դեր են խաղում բրիգադի կարողությունների բարձրացման և առաջացող սպառնալիքների հաղթահարման գործում: Հետախուզության, հսկողության և թիրախների ձեռքբերման (RSTA) համակարգերում, ինչպես նաև անօդաչու թռչող սարքերում (ԱԹՍ) ներդրումներն ուժեղացնում են բրիգադի գործառնական ճկունությունը:

Սասունցի Դավիթ տանկային բրիգադ

«Սասունցի Դավիթը» խորհրդային տանկային շարասյուն է Հայրենական մեծ պատերազմում: Ստեղծվել է 1944 թվականին, սփյուռքի հայերի և Էջմիածնի վանքի տրամադրած նյութական միջոցներով: Գևորգ Չորեքչյանը հատուկ կոնդակով դիմեց սփյուռքի հայերին՝ կոչ անելով մասնակցել տանկային շարասյուն ստեղծելու նպատակով կազմակերպված հանգանակությանը (1943թ.): Առաջադեմ կազմակերպությունների նախաձեռնությամբ 1943 թվականի մարտի 7-ին Նյու Յորքում տեղի ունեցավ հայկական գաղութի ներկայացուցիչների միտինգ, որտեղ ընտրվեց «Սասունցի Դավիթ»-ի ֆոնդի համար միջոցներ հանգանակող կոմիտե: «Սասունցի Դավիթ»-ի ստեղծմանը մասնակցեցին նաև Հարավային Ամերիկայի, Իրանի, Կիպրոսի, Հորդանանի, Սիրիայի, Լիբանանի, Իրաքի, Եթովպիայի, Եգիպտոսի և այլ երկրների հայերը: Հավաքված միջոցներով պատվիրվեց 21 T-34 տեսակի տանկ: 1944 թվականի փետրվարին 119-րդ առանձին տանկային գնդին հանձնված այդ տանկերի աշտարակներին հայերեն գլխատառերով գրվեց Սասունցի Դավիթ: Ուկրաինական ռազմաճակատում մարտ-մայիս ամիսներին, գնդի կազմում, տանկային շարասյունը հարձակողական գործողություններ ծավալեց Պերվոմայսկի, այնուհետև Ցասսիի (Ռուսինիա) ուղղությամբ: 1944 թվականի մայիսին տանկային գունդը համալրվեց «Սասունցի Դավիթ» երկրորդ տանկային շարասյունով (22 տանկ): Մերձբալթյան 1-ին ռազմաճակատի 6-րդ զորքի կազմում հունիս-օգոստոսին շարասյունը մասնակցեց Վիտեբսկի ու Պոլոցկի ազատագրմանը, Շյաուլյայի շրջանում հակառակորդի խոր էշելոնացված (գորամասի կամ շարժվող զորասյան մարտակարգ,

որի ժամանակ գորային միավորումները դասավորված են ոչ թե ճակատով, այլ խորությամբ) պաշտպանության ճեղքմանը, 5-րդ տանկային ստորաբաժանումների հարձակողական գործողություններին: 1944 թվականի հուլիսի 23-ի հրամանագրով «Սասունցի Դավիթ» պարգևատրվեց Կարմիր դրոշի շքանշանով: Այնուհետև շարասյունը գնդի հետ տեղափոխվեց Պաննեժիսի շրջանը և մինչև օգոստոս կռվեց ռազմաճակատի հրամանատար, բանակի գեներալ Հովհաննես Բաղրամյանի ենթակայության ներքո: 1945 թվականին գունդը, որի կազմում էր «Սասունցի Դավիթ» շարասյունը, արժանացավ գվարդիականի կոչման և ստացավ 135-րդ կարմրադրոշ առանձին տանկային գունդ անվանումը: «Սասունցի Դավիթ»-ի անձնակազմերում կային նաև հայեր, որոնցից Սարգիս Նահապետյանը պարգևատրվեց Կարմիր աստղի շքանշանով, իսկ Միխայիլ Ստեփանյանը՝ Խիզախության համար մեդալով:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Եզրափակելով կարող ենք այս հետազոտական աշխատանքը բովանդակ պատկերացում է տալիս տանկերի բազմակողմանի դերի մասին ժամանակակից պատերազմում: Պատմական համատեքստի, ժամանակակից մարտահրավերների և ապագա հետազոտության ուսումնասիրության միջոցով մենք պատկերացումներ ենք ձեռք բերել տանկային մարտերի բարդ դինամիկայի մասին: Տանկերը տարրական զրահատեխնիկայից վերածվել են բարձրակարգ պլատֆորմների, որոնք ձևավորվել են տեխնոլոգիայի առաջընթացով, ռազմավարական մտածողության փոփոխություններով և մարտադաշտի մարտավարության փոփոխություններով: Երբ մենք ուսումնասիրում ենք տանկի մարտական խնդրի բարդությունները, ակնհայտ է դառնում, որ հաջողությունը կախված է նորարարության, հարմարվողականության և ռազմավարական հեռատեսության համակցումից: Անդրադառնալով ժամանակակից մարտահրավերներին, ինչպիսիք են հակատանկային սպառնալիքներին դիմակայելը և զարգացող տեխնոլոգիաների ինտեգրումը, ռազմագետները կարող են ապահովել զրահատեխնիկայի շարունակական համապատասխանությունն ու արդյունավետությունը մարտի դաշտում: Նայելով առաջ՝ տանկային պատերազմի ապագան խոստումնալից է, ինքնավար համակարգերի և ուղղորդված էներգետիկ զենքերի առաջխաղացումներով, որոնք պատրաստ են հեղափոխել զրահապատ պատերազմը: Այնուամենայնիվ, այս ներուժի իրացումը կպահանջի շարունակական հետազոտություն, զարգացում և համագործակցություն տարբեր ոլորտներում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

<https://tanki-tut.ru/>

<https://tanki-tut.ru/uk/mark-i/>

<https://military-tech.site/training/view/tanki/lesson/tank-t-72>

<https://tanki-tut.ru/ussr-russia/t-72-ural/>

<https://military-tech.site/catalog/t-34>

<https://tanki-tut.ru/usa/>

<https://tanki-tut.ru/israel/>

<https://www.youtube.com/watch?v=BvdK7EMIQDs&t=1s>